

VAIKŲ DIENOS CENTRUS LANKANČIŲ PAAUGLIŲ TEISĖS DALYVAUTI PRIIMANT SPRENDIMUS KONTEKSTO IR LYGMENŲ VERTINIMAS

Prof. dr. Vida Gudžinskienė

Mykolo Romerio universitetas
Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas
Edukologijos ir socialinio darbo institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas 8 5 271 4716
Elektroninis paštas: vida.gudzinskiene@mruni.eu

Gitana Gužienė

VO „Gelbėkit vaikus“
L. Giros g. 84-1, LT-06316 Vilnius, Lietuva
Telefonas 8 647 86335
Elektroninis paštas: gitanasadauskaite335@gmail.com

*Pateikta 2021 m. spalio 5 d.
Parenta spausdinti 2021 m. lapkričio 8 d.*

DOI: 10.13165/SD-21-19-2-02

Anotacija

Straipsnio tikslas – įvertinti vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus priėmimo praktiškai realizuojant kontekstą ir lygmenis. Siekiant išnagrinėti teorinius vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus įgyvendinimo aspektus, taikyti mokslinės literatūros analizės, lyginamosios analizės, apibendrinimo metodus. Teorinės analizės rezultatai atskleidė vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus kontekstą struktūriniu požiūriu ir tokio dalyvavimo lygmenis žvelgiant per procesinę poziciją. Nustatyta, kad vaikų dalyvavimo teisės kontekstas susideda iš socialinio lygmens ir dalyvavimo temos. Dalyvavimas gali prasidėti net ir minimaliomis teisę įgyvendinančių subjektų pastangomis – iš-

klausymu, informavimu, konsultavimu, nors labiausiai teisė realizuojama tada, kai vaikas pats priima sprendimą ir prisiima už jį atsakomybę.

Šalyje veikiančius vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus įgyvendinimo įvertinimui taikyti anketinės apklausos, aprašomosios statistikos, statistinės analizės metodai. Siekiant įvertinti subjektyvų paauglių požiūrį į jų dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimą vaikų dienos centro aplinkoje, 2021 m. sausio ir vasario mėn. atlikta 130 organizacijos „Gelbėkit vaikus“ vaikų dienos centrus lankančių 12–18 metų amžiaus paauglių anketinė apklausa, kurios rezultatai parodė, kad dalyvavimo priimant sprendimus teisė silpniausiai įgyvendinama šeimoje. Nustačius, kad vaikų dalyvavimo priimant sprendimus teisė prasčiausiai įgyvendinama artimiausioje vaiko aplinkoje – šeimoje, išvelgtinas aiškus koregavimo poreikis.

Paauglių dalyvavimo priimant sprendimus teisės realizavimo skirtingose aplinkose svarba stiprėja paaugliams pereinant iš ankstyvosios į vėlyvosios paauglystės etapą. Visuose lygiuose faktinis dalyvavimas priimant sprendimus viršija paauglių lūkesčius. Nustatyta, kad paaugliai vaikų dienos centruose turi galimybių dalyvauti ir dalyvauja priimant sprendimus. Dalyvavimo teisės įgyvendinimo svarbiausias ir geriausiai vertinamas lygmuo nustatytas išklausančiam vaiką. Kaip mažiausiai svarbų ir silpniausiai patiriamą dalyvavimo teisės įgyvendinimo lygį paaugliai įvardijo sprendimų priėmimo galios ir atsakomybės suteikimo lygį.

Reikšminiai žodžiai: dalyvavimas, sprendimų priėmimas, vaikas, paauglys, vaikų dienos centras, šeima.

Įvadas

Vaiko teisė dalyvauti priimant sprendimus yra įtvirtinta Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos (1995) 12 straipsnyje, kuriame nurodyta, kad „valstybės dalyvės garantuoja vaikui, sugebančiam suformuluoti savo pažiūras, teisę laisvai jas reikšti visais jį liečiančiais klausimais; be to, vaiko pažiūroms, atsižvelgiant į jo amžių ir brandumą, skiriama daug dėmesio. Todėl vaikui būtinai suteikiama galimybė būti išklaustytam bet kokio jį liečiančio teismo ar administracinio nagrinėjimo metu tiesiogiai arba per atstovą ar atitinkamą organą nacionalinių įstatymų numatyta tvarka“.

Vaiko dalyvavimas priimant sprendimus – tai 1) pakankamas ir tinkamas vaiko ar paauglio informavimas apie jo galimybes dalyvauti sprendimų priėmimo procese; 2) galimybių vaikui ar paaugliui laisvai išreikšti savo požiūrį sudarymas; 3) vaiko ar paauglio požiūris, darantis įtakos sprendimui (Bessell, 2011, p. 497). Ši teisė – tai konstruktas, sudarytas iš keturių pagrindinių elementų: tikslo, konteksto, būdo ir suinteresuotų šalių (Herbots & Put, 2015). Dalyvavimo teisės esmė tokia, kad kiekvienas vaikas turi savo nuomonę ir ją gali reikšti dėl su juo susijusių klausimų. Svarbu, kad į vaiko nuomonę būtų tinkamai atsižvelgta pagal jo amžių ir brandą. Vaikams privaloma suteikti galimybę būti išklaustiems visuose su jais susijusiuose procesuose. Vaikų dalyvavimo tikslas nėra toks, kad vaikai visada dalyvautų visapusiškai, bet toks, kad kiekvienas vaikas turėtų galimybę pasirinkti kuo įvairesnį ir didesnį dalyvavimo lygį, atitinkantį jo galimybes. Vaiko teisė dalyvauti priimant sprendimus yra sudėtinė vaiko gerovės ir vaiko socialinių teisių

dalį. Šios teisės įgyvendinimas, anot A. Franklin ir P. Sloper (2009), tapo politiniu prioritetu, o ir patys vaikai „entuziastingai rodo norą būti įtraukti“ (Hurd, 2011, p. 321). Tai yra būtinas žingsnis siekiant pagarbesnio ir prasmingesnio vaikų įsitraukimo (Lundy, 2018).

Nepaisant pastangų užtikrinti vaikų teisę dalyvauti priimant sprendimus, kai kuriose srityse įtraukti vaikus į šį procesą pavyksta itin sunkiai. Problemų kyla tada, kai vaikų teisę dalyvauti priimant sprendimus siekiama įgyvendinti ne namų aplinkoje. Pavyzdžiui, „sveikatos sritis laikytina itin problemine, kadangi vaikai yra retai įtraukiami į sprendimų priėmimo procesą, jiems dažnai tenka labai silpna pozicija sveikatos priežiūros įstaigose“ (Coyne, 2008, p. 273). Vaikų dalyvavimo sprendimų priėmimo procese teisė ne visada įgyvendinama ir teismuose. LR Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2019 metų ataskaitoje (2020, p. 78) nurodyta, kad „vaiko nuomonė ne visada yra išklausiama ir teismuose“. Anot S. Bessell (2011, p. 498), „ne namų aplinkoje dauguma paauglių jaučiasi taip, kad jie visiškai neturi jokių galimybių dalyvauti priimant svarbius sprendimus, susijusius su jų gyvenimu“. Nors paaugliams sudaromos sąlygos dalyvauti susitikimuose, kuriuose sprendimai aptariami, dalyvavimas pagal tikrąją šios teisės reikšmę – neužtikrinamas. Tikėtina, kad su šia problema susiduriama ir vaikų dienos centruose. Siekiant nustatyti problemas mastą ir koregavimo galimybes, būtini teoriniai ir empiriniai šios srities tyrinėjimai.

Vaiko teisių kontekste vis daugiau dėmesio nuo XX a. 9-ojo dešimtmečio skiriama vaiko teisei dalyvauti priimant sprendimus (Hultman et al., 2019). Užsienio šalių mokslininkai daug dėmesio skyrė įvairiai vaikų dalyvavimo teisės realizavimo aplinkai, sistemoms: šeimai (Cashmore & Parkinson, 2008; Heimer et al., 2018), sveikatos priežiūrai (Runeson et al., 2001; Coyne, 2008; Barry, 2014; Coyne, 2014; Grootens-Wiegers et al., 2017; Grootens-Wiegers et al., 2018; Olszewski & Goldkind, 2018; Yamaji et al., 2020; McPherson et al., 2021), institucinei globai (Bessell, 2011; Brummelaar et al., 2018; Vosz et al., 2020), švietimui (Laevens & Declercq, 2018), vaikų teisių apsaugai (Odinokova & Rusakova), miesto erdvių planavimui (Manouchehri & Burns, 2021). Šeimos aplinkoje nagrinėti vaikų dalyvavimo sprendimų klausimai tėvų skyrybų atveju (Cashmore & Parkinson, 2008). Švedijos sveikatos priežiūros sektoriuje atliktų vaikų dalyvavimo priimant sprendimus teisės tyrimų, įvertinusių sveikatos priežiūros specialistų požiūrį, rezultatai (Runeson et al., 2001) išryškino veiksnius, kurie lemia vaikų dalyvavimą priimant sprendimus. Šiuos veiksnius autoriai suskirstė į šešias grupes: vaiko protestas, vaiko amžius ir branda, tėvų vaidmuo, darbuotojų požiūris, laikas, alternatyvių problemos sprendimų galimybės. Minėto tyrimo duomenimis, „kai kuriais atvejais vaikai gali daryti įtaką savo situacijai, tačiau vaikų dalyvavimo sprendimų priėmimo teisė labai dažnai ir pažeidžiama“ (Runeson et al., 2001, p. 70). Sveikatos priežiūros srityje, kaip rodo Airijoje atliktų tyrimų rezultatai, dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimo problemos neišvengiamai paliečia vaikus, paauglius, tėvus, sveikatos priežiūros specialistus (Coyne, 2014). Švietimo sistemoje taip pat kyla vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimo iššūkių. Belgijos patirtis rodo, kad šie iššūkiai kyla dėl poreikio siekti vaikų gerovės ir įtraukimo įgyvendinant vaikų dalyvavimo teisę (Laevens & Declercq, 2018). Lietuvoje vaikų ir paauglių teisę dalyvauti priimant sprendimus iki šiol nagrinėta kitų, platesnių tyrimo

objektų kontekste. B. Kairienė ir R. Žiemiene (2007, p. 47), tyrinėdamos vaiko teisių įgyvendinimo ypatumus Lietuvos šeimose, akcentavo pagarbos vaiko pažiūroms principą, kuris apibrėžiamas kaip „vaiko aktyvumas dalyvaujant priimant sprendimus su juo susijusiais klausimais“. Vaiko dalyvavimo teisės svarba aktualizuota ir nagrinėjant vaiko teisinį statusą, ir jo įgyvendinimo problemas (Kairienė, 2012). Minimaliai nagrinėtas ir vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimas ikimokyklinio ugdymo institucijose (Glebuviene & Tarasonienė, 2003). V. Gudžinskienės ir kitų (2016) tyrime vaikų dienos centrai pateikti kaip potenciali vaikų teisių įgyvendinimo aplinka, tačiau nuodugnesnių išvalgų dėl dalyvavimo priimant sprendimus teisės realizavimo pasigendama. Nepavyko rasti mokslinės literatūros, kurioje dalyvavimo priimant sprendimus teisė būtų nukreipta išimtinai į paauglius kaip į šios teisės subjektus ir specifinę šios paauglių teisės raiškos aplinką – vaikų dienos centrus. Užsienio šalių mokslininkų įdirbio paauglių dalyvavimo priimant sprendimus teisės srityje taip pat nepavyko aptikti.

Tyrimo problema: nėra moksliskai pagrįstų duomenų, kaip realizuojama paauglių dalyvavimo teisė priimant su jais susijusius ir jiems svarbius sprendimus vaikų dienos centruose. Tad šiame straipsnyje sprendžiama problema formuluojama tokiu klausimu: kaip įgyvendinama paauglių dalyvavimo teisė priimant su jais susijusius ir jiems svarbius sprendimus vaikų dienos centruose? Tikimasi, kad šios problemos sprendimas suteiks prielaidų mokslą praturtinti naujomis žiniomis apie vaiko dalyvavimo reiškinį, jo kontekstą ir lygius.

Tyrimo objektas – paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus įgyvendinimas vaikų dienos centruose siekiant geriausių vaiko interesų.

Straipsnio tikslas – įvertinti vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus konteksto ir lygmenų praktinį realizavimą.

Tyrimo metodai. Atliekant teorinę analizę taikyti mokslinės literatūros analizės, apibendrinimo metodai. Empirinio tyrimo duomenys surinkti anketinės apklausos metodu. Tyrimo duomenys nagrinėti aprašomosios statistikos, statistinės analizės metodais.

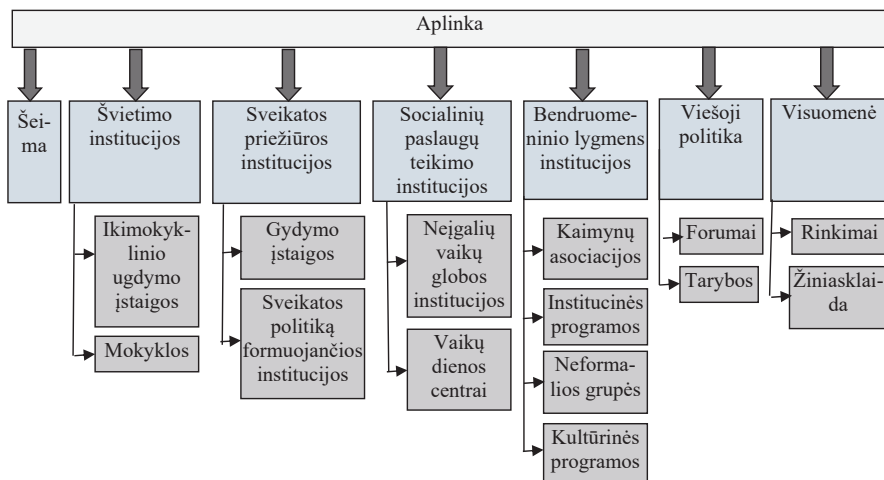
1. Vaikų dalyvavimo teisės kontekstas

Vaikų dalyvavimas gali skirtis priklausomai nuo konteksto. Konteksto analizė suteikia aiškumo apie tai, kur ir kokioje veikloje, kokiose situacijose įgyvendinamas dalyvavimas. Nagrinėjant vaikų dalyvavimo teisės kontekstą, K. Herbots ir J. Put (2015) rekomenduoja nagrinėti du esminius aspektus: socialinį lygmenį ir dalyvavimo temą.

Socialinis lygmuo dažniausiai nusakomas mikro, mezo ar makrosistemų lygiais. Mikrosistema – tai vaiko ryšiai su jo pačia artimiausia aplinka. Makrosistema funkcionuoja už individualių atvejų ribų ir žymi institucinę tvarką tam tikroje (sub)kultūroje. Tarp minėtų dviejų lygių yra mezosistema (Herbots & Put, 2015). Socialinio lygmens kontekste vaikų dalyvavimo teisė gali būti įgyvendinama įvairioje aplinkoje (žr. 1 pav.).

Vaikų dalyvavimo teisė gali būti realizuojama šeimoje (Kairienė & Žiemiene, 2007; Cashmore & Parkinson, 2008; Hurd, 2011; Kairienė, 2013; Žiobiene, 2017), švietimo institucijose (Glebuviene & Tarasonienė, 2003; Hurd, 2011), sveikatos priežiūros institucijose (Runeson et al., 2001; Coyne, 2008; Barry, 2014; Coyne, 2014), socialines paslaugas

teikiančiose institucijose (Franklin & Sloper, 2009), vaikų dienos centruose (Gudžinskienė et al., 2016). Be minėtos aplinkos, vaikų dalyvavimas galimas ir bendruomeninio lygmens institucijose (pavyzdžiui, kaimynų asociacijose, institucinėse programose, neformaliose grupėse, kultūrinėse grupėse), viešojoje politikoje (forumuose, tarybose), visuomenėje (rinkimuose, žiniasklaidoje) (Hurd, 2011).

1 pav. Vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimo aplinka

Fig. 1. Environments for the implementation of children's right to participate

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal Runeson et al., 2001; Glebuviene & Tarasonienė, 2003; Kairienė & Žiemenė, 2007; Cashmore & Parkinson, 2008; Coyne, 2008; Franklin & Sloper, 2009; Hurd, 2011; Kairienė, 2013; Coyne, 2014; Gudžinskienė et al., 2016; Žiobienė, 2017.

Pagrindinė institucija, „kuri savo struktūra ir funkcionavimu gali geriausiai užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą, yra šeima“ (Kairienė & Žiemenė, 2007, p. 43). Tad nekyla abejonių, kad pati svarbiausia vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimo aplinka yra šeima. Mokslininkai mini įvairias vaikų dalyvavimo teisės realizavimo šeimoje situacijas: skyrybų atvejus (Cashmore & Parkinson, 2008), formuojant šeimos kompetencijas (Hurd, 2011), vykdant prevencinę agresyvaus tėvų elgesio su savo vaikais veiklą (Kairienė, 2013).

Vaikų dalyvavimo teisė turi būti realizuojama ir švietimo institucijose (Glebuviene & Tarasonienė, 2003; Hurd, 2011). A. J. Hurd (2011) teigimu, „svarbu skatinti, kad jauni žmonės taptų aktyviais savo švietimo dalyviais, taip pat savo asmeninio mokymosi vertintojais“ (Hurd, 2011, p. 16).

Dar viena svarbi vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimo aplinka yra socialinių paslaugų teikimo institucijos (neįgalių vaikų globos institucijos, vaikų dienos centrai ir kt.). A. J. Hurd (2011, p. 16) teigimu, „vaikus būtina skatinti dalyvauti kuriant, diegiant ir gerinant paslaugas, kad jos labiau atitiktų didesnės dalies vaikų poreikius“. Taip vaikų da-

lyvavimas sudarytų prielaidų ne tik tobulinti asmeniškai tam vaikui teikiamas paslaugas, bet ir teiktų bendruomeninės naudos. Abejonių dėl vaikų dalyvavimo socialinių paslaugų teikimo institucijose nekyla, tačiau įgyvendinant tai praktiškai susiduriama su kliūtimis, nes iš esmės pati socialinių paslaugų teikimo institucijų aplinka nėra pritaikyta tiesioginiam vaikų dalyvavimui (Sanders & Mace, 2006).

Vaikų dienos centruose taip pat turi būti užtikrinamos vaikų teisės. V. Gudžinskienė ir kt. (2016, p. 210) nurodo, kad „vaikų dienos centrus dažniausiai lanko vaikai patiriantys socialines rizikas. Vienas iš vaikų dienos centrų veiklos tikslų, teikiant pagalbą vaikui ir jo šeimai, – užtikrinti vaiko teises“. Vaikų dienos centruose daugiausia dėmesio yra skiriama mokyklinio amžiaus vaikams, augantiems nedarniose, tinkamų gyvenimo sąlygų stokojančiose šeimose (Indrašienė & Šlapelienė, 2007; Gudžinskienė et al., 2017). Tai reiškia, kad vaikų dienos centruose koncentruojamasi būtent į sunkumų patiriančiose šeimose augančių vaikų teisių įgyvendinimą. Kadangi vaikų dalyvavimo teisė yra viena iš vaikų teisių, tai reiškia, kad minėtoji teisė vaikų dienos centruose turi potencialą būti įgyvendinama. T. Venninen ir kt. (2014) teigimu, dalyvavimą skatinanti aplinka vaikų dienos centruose reikšmingai prisideda prie vaikų teisių įgyvendinimo.

2016 m. atlikto tyrimo duomenimis, „dienos centrai, organizuodami edukacines ir sociokultūrinės veiklas, prisideda prie vaikų teisės į švietimą ir ugdymą(si), teisės į laisvalaikį, teisės į kultūrinę veiklą, teisės į poilsį bei teisės būti nediskriminuojamam įgyvendinimo“ (Gudžinskienė et al., 2016, p. 209). Nors kitos teisės yra minimos, dalyvavimo teisė šiame kontekste neminama. Anot I. Eskytės (2008), socialinės rizikos veiksnių patiriančių šeimų vaikai, kurie lanko dienos centrus, neretai neturi galimybių dalyvauti. T. Venninen ir kt. (2014), atlikę mokslinės literatūros analizę, patvirtina, kad ugdymo personalas į vaikų dalyvavimo teisę žvelgia nepakankamai rimtai, neskatina jų įsitraukti į sprendimų priėmimą. V. Indrašienės ir E. Šlapelienės (2007) atlikto tyrimo rezultatai pateikia minimalių įrodymų apie dalyvavimo teisės įgyvendinimą vaikų dienos centruose. Autorės, remdamosi vaikų požiūriu į jų lankomus vaikų dienos centrus tyrimo rezultatais, nurodo, kad 92 proc. vaikų yra tikri, kad vaikų dienos centruose auklėtojos juos išklauso. Tokie tyrimo rezultatai sudaro prielaidų tikėtis, kad vaikų dienos centruose realizuojamas bent jau pradinis dalyvavimo teisės lygmuo. Apžvelgus mokslinę literatūrą tampa aišku, kad siekiant nustatyti, kaip vaikų dienos centruose realizuojama paauglių teisė dalyvauti priimant sprendimus, ypač aukštesniuose dalyvavimo lygmenyse, būtini papildomi empiriniai tyrimai.

Dalyvavimo tema – tai pagrindinės problemos ar sritys, kuriose vyksta dalyvavimas. Vaikų dalyvavimas gali būti susijęs su šeimos, mokyklos, sveikatos, vaikų globos, paauglių teisingumo ir kitus klausimus. Anot K. Herbots ir J. Put (2015, p. 159), pagal reikšmę dalyvavimo temos gali sietis su dalyvavimu nuo kasdienių pasirinkimų iki žymiai svarbesnių sprendimų ar nuo *status quo* sprendimų iki žymiai daugiau lemiančių. Kaip parodė S. Bessell (2011) atlikto jaunimo dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimo ne namų aplinkoje tyrimo rezultatai, paaugliai nori dalyvauti labai įvairiuose sprendimuose, tiesiogiai susijusiuose su jų gyvenimu. Minėti gana platūs kontekstai: bendroji švietimo sistema, dalykai, kurių mokomasi mokyklose, bendruomeninės paslaugos, gyvenamoji vieta ir net miesto planavimas. Šis platusis kontekstas yra svarbus, kadangi tai reiškia, jog paaugliai nori išreikšti savo poziciją. M. Vosz ir kt.

(2020), nagrinėję jaunimo dalyvavimą, kai priimami su jų globa susiję sprendimai, mini tokias dalyvavimo temas: globos inicijavimas, sprendimų priėmimas teisme, atvejo planavimas ir peržiūra, mokyklos parinkimas, kontaktavimas su šeima ir broliais, seserimis, kultūrinės veiklos planavimas, globos pabaiga.

Atlikta vaikų dalyvavimo teisės konteksto analizė atskleidė, kad kontekstą tikslinga nagrinėti įvertinant socialinį lygmenį ir dalyvavimo temą. Socialinis lygmuo – tai sistemų lygiai, aplinka. Socialinio lygmens kontekste vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimas gali vykti mikro, mezo ar makrolygyje funkcionuojančiose institucijose: šeimoje, švietimo institucijose, sveikatos priežiūros institucijose, socialinių paslaugų teikimo institucijose, bendruomeninio lygmens institucijose, viešojoje politikoje, visuomenėje. Priklausomai nuo vaikų dalyvavimo teisės aplinkos, galimos skirtingos dalyvavimo temos, kurias detalizuoja sritys, problemos, kylančios dėl kasdienių pasirinkimų ar sprendimų, kurie vaikui turi *žymiai didesnės reikšmės*.

2. Vaikų dalyvavimo teisės lygis

Užsienio šalių mokslinėje literatūroje (Shier, 2001; Franklin & Sloper, 2009; Bessell, 2011) minimi 3–6 dalyvavimo teisės būdai pagal vaikų dalyvavimo lygius. H. Shier (2001) išskyrė tokius vaikų dalyvavimo lygius: 1) vaikai išklausomi; 2) vaikams išreiškiamas palaikymas jiems išsakant savo požiūrius; 3) į vaikų požiūrius atsižvelgiama; 4) vaikai įtraukiami į sprendimų priėmimo procesą; 5) vaikams suteikiama galių ir atsakomybės už sprendimų priėmimą.

Galimas ir labiau apibendrintas požiūris į vaikų dalyvavimo lygius. A. Franklin ir P. Sloper (2009) teigimu, vaikų dalyvavimas galimas tokiais lygiais: 1) informavimo, 2) požiūrio išreiškimo, 3) įtakos sprendimų priėmimo procesui darymo ir pagrindinio sprendimų priėmėjo pozicijos prisiėmimo.

S. Bessell (2011) vaikų dalyvavimo lygius išskyrė pagal tai, ar vaikas konsultuojamas, ar jis supranta, ar vaikas gauna informaciją, ar jam suteikiama galimybė išsakyti savo poziciją, požiūrį, ar dalyvauja priimant sprendimus, ar sprendimus vaikas gali priimti savarankiškai, ar vaikas įžvelgia problemą. Autoriaus teigimu, galimi šeši hierarchiniai vaikų dalyvavimo lygiai: 1) vaikas konsultuojamas, tačiau jis nesupranta; 2) vaikui suteikiama informacija be galimybės išsakyti savo poziciją; 3) vaikas išsako savo požiūrį, tačiau nedalyvauja priimant sprendimus; 4) vaikas dalyvauja priimant sprendimus, tačiau savarankiškai sprendimų nepriima; 5) vaikas priima sprendimus savarankiškai, tačiau neįžvelgia problemos; 6) vaikas įžvelgia problemą ir priima sprendimą. Anot S. Bessell (2011), tikrasis dalyvavimas prasideda nuo trečiojo lygio, kai vaikas bent kažkiek paveikia sprendimų priėmimą. Tai reiškia, kad tikrasis dalyvavimas galimas trijuose lygiuose.

Įvardijus mokslininkų (Shier, 2001; Franklin & Sloper, 2009; Bessell, 2011) išskiriamus vaikų dalyvavimo lygius, matyti, kad požiūriai šiuo klausimu labai skiriasi. Atkreiptinas dėmesys, kad skiriasi ne tik vaikų dalyvavimo lygių skaičius ir turinys, bet ir apskritai vaikų dalyvavimo pradžios momentas. Vienu atveju vaiko dalyvavimu laikomas vaiko išklausymas (Shier, 2001), kitu – informavimas (Franklin & Sloper, 2009), trečiu – vaiko konsultavimas. Dėl aktyviausio vaiko dalyvavimo lygio mokslininkai (Shier, 2001; Fran-

klin & Sloper, 2009; Bessell, 2011) sutaria – jis fiksuojamas tada, kai vaikas pats priima sprendimą.

Dalyvavimas gali prasidėti net ir minimaliomis teisę įgyvendinančių subjektų pastangomis – išklausymu, informavimu, konsultavimu, nors labiausiai teisė realizuojama tada, kai vaikas pats priima sprendimą ir prisiima už jį atsakomybę. Tarpiniai vaiko dalyvavimo priimant sprendimus lygiai: palaikymo vaikui išreiškimas, atsižvelgimas į vaiko požiūrį, įtraukimas į sprendimų priėmimo procesą.

3. Tyrimo metodika

Atliktu empiriniu tyrimu siekta įvertinti vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus įgyvendinimo kontekstą ir lygius. Siekiant šio tikslo pasirinkta kiekybinė tyrimo strategija taikant anketinės apklausos metodą. Kiekybinių tyrimų tikslas, anot T. Bilevičienės ir S. Jonušausko (2011), yra kiekybinės informacijos apie didelį tyrimo objektų skaičių gavimas. Šiame kiekybiniame tyrime siekiama surinkti kiekybinę informaciją apie vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus įgyvendinimo kontekstą ir lygius. Kiekybinis tyrimas, kaip nurodo I. Gaižauskaitė ir S. Mikėnė (2014, p. 13), sudaro prielaidas „kiekybiškai aprašyti požymių reikšmių pasiskirstymą tiriamoje populiacijoje“. Empiriniam tyrimui atlikti parengta autorinė anketa. Tyrimo anketa sudaryta iš demografinių ir diagnostinių klausimų. Tyrimo imtis – dienos centrus lankantys paaugliai. Imties būdas – netikimybinė imtis. Atliekant tyrimą pasitelkta tikslinė atranka, tyrimo dalyviams taikyti šie atrankos kriterijai: 1) visuomeninės organizacijos „Gelbėkit vaikus“ dienos centro Lietuvoje lankymas; 2) dienos centro lankymas ne trumpiau nei 1 metus; 3) dienos centro lankymas ilgiau nei valandą per dieną; 4) amžius nuo 12 iki 18 metų.

Generalinė aibė – visuomeninės organizacijos „Gelbėkit vaikus“ dienos centrus lankantys 12–18 metų amžiaus paaugliai. Šios amžiaus grupės vaikai lanko 20 visuomeninės organizacijos „Gelbėkit vaikus“ dienos centrų; likusiuose 26 dienos centruose pasirinkto amžiaus vaikai nesilanko. Į tyrimą įtrauktų 20 vaikų dienos centrų duomenimis, dienos centrus lanko 169 vaikai, kurių amžius yra nuo 12 iki 18 metų. Pagal Panioto formulę apskaičiuota, kad reprezentatyvi tyrimo imtis būtų 118 tyrimo dalyvių.

Tyrimas atliktas 2021 m. sausio ir vasario mėn. 20 visuomeninės organizacijos „Gelbėkit vaikus“ Lietuvoje veikiančių vaikų dienos centrų. Prieš pradėdant platinti anketas, gautas organizacijos „Gelbėkit vaikus“ administracijos leidimas atlikti tyrimą dienos centruose. Anketa platinta tik internetu. Tyrimo anketoje potencialiems tyrimo dalyviams trumpai buvo nurodytas tyrimo tikslas, garantuotas tyrimo dalyvių anonimiškumas, pateikti trumpi paaiškinimai, kaip pildyti klausimyną. Atliekant tyrimą laikytasi šių etikos principų: geranoriškumo, pagarbos asmens orumui, teisingumo, teisės gauti tikslią informaciją. Iš viso tyrimo anketas užpildė 130 tyrimo dalyvių.

Tyrimo ribotumai. Tyrime dalyvavę paaugliai subjektyviai vertino savo dalyvavimo priimant sprendimus patirtį, todėl tyrimo rezultatai atspindi tik visuomeninės organizacijos „Gelbėkit vaikus“ dienos centrus lankančių paauglių nuomonę. Tyrimo rezultatai atspindi tik 12–18 metų amžiaus paauglių subjektyvią nuomonę.

Vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus įgyvendinimo, siekiant geriausių vaiko interesų, tyrime dalyvavo 60,77 proc. merginų ir 39,23 proc. vaikinų. Tyrimo dalyvių amžiaus vidurkis – 14,57 metų. Vidutinė tyrimo dalyvių lankymosi vaikų dienos centruose trukmė yra 3,5 metų. Paauglių lankymosi dienos centre vidurkis siekia 3,99 karto per savaitę, vidutiniškai dienos centre vaikai praleidžia 3,84 valandos.

4. Paauglių dalyvavimo priimant sprendimus konteksto subjektyvus vertinimas

Tyrimo dalyvavusių paauglių buvo prašoma įvertinti, kiek jiems asmeniškai svarbus ir kaip patiriamas vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimas skirtingoje aplinkoje. Atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad svarbiausia dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimo aplinka paaugliai savo subjektyviu vertinimu laiko šeimą ($M = 4,41$), socialinių paslaugų teikimo institucijas ($M = 3,88$) ir švietimo institucijas ($M = 3,87$) (1 lentelė).

1 lentelė. *Dalyvavimo priimant sprendimus įgyvendinimo skirtingoje aplinkoje svarba ir patirtis: subjektyvus paauglių vertinimo aprašomoji statistika ($N = 130$)*

Table 1. *Descriptive statistics of teenagers' subjective assessment of the importance and experience of the implementation of participation in decision-making in various environments ($N = 130$)*

Aplinkos	Svarba					Patyrimas				
	N	Min	Max	M	SD	N	Min	Max	M	SD
Šeima	130	0	5	4,41	0,860	130	0	4	1,68	0,747
Švietimo institucijos	130	0	5	3,87	1,164	130	0	4	2,22	0,934
Sveikatos priežiūros institucijos	130	0	5	3,58	1,451	130	0	5	2,20	1,088
Socialinių paslaugų teikimo institucijos	130	0	5	3,88	1,198	130	0	4	2,06	1,002
Bendruomeninio lygmens institucijos	130	0	5	3,60	1,333	130	0	4	2,02	1,107
Viešoji politika	130	0	5	3,38	1,496	130	0	5	2,15	1,283
Visuomenė	130	0	5	3,40	1,543	130	0	5	1,98	1,148

Dalyvavimo priimant sprendimus teisė, subjektyviu paauglių vertinimu, geriausiai įgyvendinama švietimo institucijose ($M = 2,22$), sveikatos priežiūros institucijose ($M = 2,20$) ir viešojoje politikoje ($M = 2,15$). Mažiausiai svarbi aplinka, paauglių vertinimu, yra viešoji politika ($M = 3,38$), visuomenė ($M = 3,40$) ir sveikatos priežiūros institucijos ($M = 3,58$). Tyrimo rezultatai rodo, kad vaikų dalyvavimo priimant su jais susijusius sprendimus teisė silpniausiai įgyvendinama šeimoje ($M = 1,68$) – aplinkoje, kurioje dalyvavimo teisės realizacija paaugliams yra svarbiausia iš visos aplinkos. Šeimoje fiksuojama didžiausia spraga tarp dalyvavimo teisės svarbos ir įgyvendinimo. Šeima pagal savo

struktūrą ir funkcionavimą turi potencialo vaiko teisių įgyvendinimą užtikrinti geriausiai (Kairienė & Žiemiene, 2007). Palyginus dalyvavimo teisės įgyvendinimo ir kitoje aplinkoje svarbos ir patyrimo įverčius, matyti, kad spragos tarp svarbos ir patyrimo įverčių visose aplinkos rūšyse yra didelės.

Tikėtina, kad dalyvavimo priimant sprendimus įgyvendinimo skirtingose aplinkose svarba ir patyrimas skiriasi priklausomai nuo demografinių charakteristikų. Siekiant nustatyti, ar yra reikšmingų skirtumų merginų ir vaikinų grupėse, atlikti Chi kvadrato testai. Reikšmingų svarbos ir patyrimo skirtumų pagal paauglių lytis nenustatyta. Siekiant nustatyti ryšius tarp amžiaus, dienos centro lankymo laiko, dažnumo ir praleidžiamo laiko dienos centre, atlikti koreliacijos testai. Jų rezultatai pateikti 2 lentelėje. Reikšmingų svarbos ir patyrimo skirtumų pagal paauglių lytis nenustatyta. Reikšmingi koreliaciniai ryšiai nustatyti tik tarp amžiaus ir šeimos, socialinių paslaugų teikimo institucijų ir bendruomeninio lygmens institucijų kaip dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimo aplinkos svarbos. Šie ryšiai – silpni, pobūdis – tiesioginis. Tai reiškia, kad vyresni vaikai svarbesne aplinka laiko šeimą, socialinių paslaugų teikimo institucijas ir bendruomeninio lygmens institucijas. Dienos centro lankymo laikas, dažnumas ir dienos centre praleidžiamo laiko trukmė su paauglių išreikštu dalyvavimo priimant sprendimus aplinkos svarbos vertinimu nėra susijęs. Sąsajų nenustatyta ir tarp amžiaus, dienos centro lankymo laiko ir dažnumo su dalyvavimo priimant sprendimus patirtimi skirtingoje aplinkoje. Reikšmingais koreliaciniais ryšiais susijusi dienos centre praleidžiamo laiko trukmė su dalyvavimo teisės įgyvendinimu sveikatos priežiūros institucijose ($r = 0,223$; $p = 0,011$), socialinių paslaugų teikimo institucijose ($r = 0,206$; $p = 0,019$), bendruomeninio lygmens institucijose ($r = 0,182$; $p = 0,038$). Ryšių pobūdis – tiesioginis. Tai reiškia, kad daugiau laiko vaikų dienos centre praleidžiančių paauglių dalyvavimo teisė geriau įgyvendinama sveikatos priežiūros, socialinių paslaugų teikimo ir bendruomeninio lygmens institucijose. Pabrėžtina, kad minėti ryšiai gana silpni.

2 lentelė. Koreliacijos tarp dalyvavimo priimant sprendimus įgyvendinimo skirtingoje aplinkoje svarbos, patyrimo ir demografinių charakteristikų matrica (N = 130)

Table 2. Matrix of the correlation between the importance, experience, and demographic characteristics of the implementation of participation in decision-making in various environments (N = 130)

Aplinkos	Rodikliai	Svarba				Patyrimas			
		Amžius, metais	Dienos centro lankymo laikas, metais	Dienos centro lankymo dažnumas, kartais	Dienos centre praleidžiamo laiko trukmė, val.	Amžius, metais	Dienos centro lankymo laikas, metais	Dienos centro lankymo dažnumas, kartais	Dienos centre praleidžiamo laiko trukmė, val.
Šeimoje	r	0,230**	-0,099	-0,021	-0,031	-0,144	0,014	-0,129	-0,049
	p	0,008	0,264	0,810	0,723	0,102	0,878	0,144	0,577
Švietimo institucijose	r	0,135	0,035	-0,171	-0,079	-0,029	0,067	0,158	0,102
	p	0,125	0,694	0,052	0,370	0,741	0,448	0,072	0,249
Sveikatos priežiūros institucijose	r	0,136	0,025	-0,163	-0,020	-0,022	-0,008	0,130	0,223*
	P	0,123	0,774	0,064	0,820	0,805	0,929	0,139	0,011
Socialinių paslaugų teikimo institucijose	r	0,197*	0,061	-0,113	0,063	0,096	0,039	0,115	0,206*
	P	0,025	0,491	0,201	0,478	0,275	0,663	0,193	0,019
Bendruomeninio lygmens institucijose	r	0,196*	0,044	-0,161	0,080	0,157	-0,021	0,092	0,182*
	P	0,025	0,621	0,067	0,365	0,075	0,811	0,296	0,038
Viešojoje politikoje	r	0,155	0,027	-0,135	0,084	0,032	-0,100	-0,009	0,168
	p	0,079	0,760	0,125	0,340	0,720	0,257	0,922	0,057
Visuomenėje	r	0,159	0,036	-0,113	0,109	0,122	0,023	0,084	0,139
	p	0,071	0,682	0,202	0,217	0,167	0,794	0,341	0,114

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Nustatius, kad tarp vaikų dalyvavimo teisės realizavimo kai kurioje aplinkoje svarbos ir amžiaus egzistuoja ryšiai, galima tikėtis išvelgti tam tikrų svarbos kitimo tendencijų keičiantis paauglystės raidos tarpsniams. Siekiant tą patvirtinti ar paneigti, buvo apskaičiuoti dalyvavimo teisės realizavimo svarbos vidurkiai atskiriems paauglystės etapams. Apskaičiuoti ir patyrimą nusakantys vidurkiai (3 lentelė). Dalyvavimo priimant sprendimus aplinkos svarbos vertinimai pagal paauglystės etapus buvo labai tendencingi. Anks tyvosios paauglystės tarpsniui priskirtini tyrimo dalyviai absoliučiai visą aplinką įvardijo kaip mažiau svarbią palyginti su vidurinėsios ir vėlyvosios paauglystės tarpsniams pri-

klausančiais paaugliais. Vėlyvosios paauglystės etapui priklausantys tyrimo dalyviai visos aplinkos svarbą įvertino aukščiausiais balais.

3 lentelė. Atskiriems paauglystės etapams priklausančių tyrimo dalyvių vidutiniai dalyvavimo priimant sprendimus aplinkos svarbos ir patyrimo vertinimų aprašomoji statistika (N = 130)

Table 3. Descriptive statistics on the assessments of the importance and experience of environments for participation in decision-making as noted by the research participants belonging to individual stages of adolescence (N = 130)

Vertinimas	Etapai	Rodikliai	Aplinkos						
			Šeima	Švietimo institucijos	Sveikatos priežiūros institucijos	Socialinių paslaugų teikimo institucijos	Bendruomeninio lygmens institucijos	Viešojo politika	Visuomenė
Svarba	Ankstyvoji paauglystė	M	4,22	3,77	3,47	3,72	3,35	3,27	3,23
		N	60	60	60	60	60	60	60
		SD	1,03	1,17	1,42	1,26	1,53	1,45	1,56
	Vidurinioji paauglystė	M	4,57	3,91	3,66	4,01	3,81	3,45	3,51
		N	67	67	67	67	67	67	67
		SD	0,66	1,16	1,5	1,15	1,12	1,56	1,55
	Vėlyvoji paauglystė	M	4,67	5,00	4,33	4,33	4,00	4,33	4,33
		N	3	3	3	3	3	3	3
		SD	0,58	0	0,58	0,58	1	0,58	0,58
Patyrimas	Ankstyvoji paauglystė	M	1,78	2,27	2,32	1,97	1,88	2,20	1,95
		N	60	60	60	60	60	60	60
		SD	0,8	0,94	1,17	1,1	1,18	1,33	1,14
	Vidurinioji paauglystė	M	1,60	2,21	2,09	2,18	2,13	2,10	2,04
		N	67	67	67	67	67	67	67
		SD	0,7	0,95	1,03	0,90	1,04	1,27	1,17
	Vėlyvoji paauglystė	M	1,67	1,67	2,33	1,33	2,00	2,00	1,33
		N	3	3	3	3	3	3	3
		SD	0,58	0,58	0,58	0,58	1	1	0,58

Paauglių dalyvavimo priimant su jais susijusius sprendimus teisės įgyvendinimo patyrimo vertinimai nebuvo tokie tolygūs kaip svarbos. Vaikų dalyvavimo priimant sprendimus, susijusius su jais, teisė šeimoje, švietimo institucijose, viešojoje politikoje ir visuomenėje

geriausiai realizuojama ankstyvosios paauglystės tarpsnyje, socialinių paslaugų teikimo institucijose ir bendruomeninio lygmens institucijose – vidurinėsios paauglystės tarpsnyje, o sveikatos priežiūros institucijose – vėlyvosios paauglystės tarpsnyje.

Tyrimo dalyvių buvo prašoma nurodyti, kiek jiems asmeniškai svarbus jų dalyvavimo teisės įgyvendinimas vaikų dienos centre ir kaip jie vertina teisės įgyvendinimo situaciją. Tyrimo metu nustatyta, kad daugiau nei pusės visų tyrimo dalyvių (50,77 proc.) subjektyviu vertinimu, dalyvavimo teisės įgyvendinimas vaikų dienos centre yra labai svarbus. Kiek daugiau nei trečdalis tyrimo dalyvių (36,15 proc.) dalyvavimo priimant sprendimus, susijusius su jais, teisės įgyvendinimą laiko svarbiu. Iš dalies svarbus jis 11,54 proc. respondentų, o likusieji 1,54 proc. pasirinko atsakymo variantą „nežinau“. Toks tyrimo rezultatų pasiskirstymas neleidžia dvejoti dėl dalyvavimo teisės įgyvendinimo svarbos subjektyviu paauglių vertinimu vaikų dienos centre.

Dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimas socialinių paslaugų teikimo institucijose buvo įvertintas gana prastai ($M = 2,06$), tačiau tyrimo dalyvių pasiteiravus apie teisės įgyvendinimą vienoje iš socialinių paslaugų teikimo institucijų – vaikų dienos centruose, paaiškėjo, kad beveik pusė tyrimo dalyvių (49,23 proc.) mano, jog jų kaip paauglių teisė dalyvauti priimant sprendimus realizuojama labai gerai. 37,69 proc. teisės įgyvendinimą vertina kaip gerą, 8,46 proc. – kaip vidutinišką, 2,31 proc. – kaip prastą, 1,54 proc. – labai prastai ir 0,77 proc. tyrime dalyvavusių paauglių nebuvo apsisprendę dėl to, kaip vertinti savo dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimo patyrimą. Atlikto empirinio tyrimo rezultatai rodo, kad paaugliai vaikų dienos centruose ir turi galimybių dalyvauti priimant sprendimus, ir juose dalyvauja. Kiek daugiau svarbos dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimui vaikų dienos centre yra linkę priskirti vaikinai, palyginus su merginomis. Svarbą aktualizavo 17–18 metų amžiaus paaugliai. Išskirtinę svarbą priskiria ir tie, kurie lanko dienos centrus 4–5 metus, keturis kartus per savaitę ir dienos centre praleidžia 4 valandas.

Įvertinus dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimo patyrimą skirtingų demografinių charakteristikų tyrimo dalyvių grupėse, matyti, kad reikšmingų skirtumų įžvelgiama lyties aspektu ($t = 13,636$; $p = 0,018$). Nustatyta, kad vaikinai savo patirtį dalyvavimo teisės įgyvendinimo vaikų dienos centruose aspektu yra linkę vertinti geriau nei merginos. Geriausiai šios teisės įgyvendinimą vaikų dienos centruose yra linkę vertinti penkiolikmečiai, kurie dienos centrą lanko ilgiau nei 5 metus, kartą per savaitę ir praleidžia dienos centre 2 valandas. Palyginus dalyvavimo teisės įgyvendinimo vaikų dienos centre svarbos ir patirties vidurkius, paaiškėjo, kad visose tyrimo dalyvių grupėse egzistuoja reikšmingų spragų.

Išnagrinėjus vaikų dienos centrus lankančių paauglių požiūrį į dalyvavimo priimant sprendimus kontekstą, nustatyta, kad ši teisė silpniausiai įgyvendinama šeimoje – aplinkoje, kurioje dalyvavimo teisės įgyvendinimas paaugliams yra svarbiausias iš visos aplinkos. Tai reiškia, kad šeimoje fiksuojama didžiausia spraga tarp dalyvavimo teisės svarbos ir įgyvendinimo. Žymių spragų nustatyta ir palyginus dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimo svarbą ir patirtį vaikų dienos centro aplinkoje. Tai reiškia, kad faktinis dalyvavimo teisės įgyvendinimas nesiekia paauglių lūkesčių. Vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimas, kai priimami su jais susiję sprendimai, visoje aplinkoje įvertintas gana žemais

vidutiniais balais. Nelygindami vaikų dienos centro su kita aplinka, paaugliai savo galimybes ir faktinį dalyvavimą priimant sprendimus vaikų dienos centre įvertino gana palankiai.

5. Paauglių, lankančių dienos centrus, dalyvavimo priimant sprendimus lygio subjektyvus vertinimas

Vaikų dalyvavimo svarbos ir patyrimo, kai priimami su jais susijęs sprendimai, vertinimas atliktas šiuose penkiuose lygiuose: 1) vaiko išklausymas; 2) vaiko palaikymas, kai jis išreiškia savo požiūrį; 3) atsižvelgimas į vaiko požiūrį; 4) vaiko įtraukimas į sprendimų priėmimo procesą; 5) sprendimų galios ir atsakomybės suteikimas (Shier, 2001; Vosz et al., 2020). Tyrimo respondentų paauglių dalyvavimo visuose minėtuose lygiuose svarbos ir patyrimo vertinimai pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė. *Dalyvavimo priimant sprendimus įgyvendinimo lygių svarbos ir patyrimo aprašomoji statistika (N = 130)*

Table 4. *Descriptive statistics on the importance and experience of the levels of implementation of participation in decision-making (N = 130)*

Lygiai	Svarba					Patyrimas				
	N	Min	Max	M	SD	N	Min	Max	M	SD
Vaiko išklausymas	130	0	5	3,93	1,00	130	1	5	4,30	0,78
Vaiko palaikymas, kai jis išreiškia savo požiūrį	130	0	5	3,86	1,07	130	0	5	4,17	0,90
Atsižvelgimas į vaiko požiūrį	130	0	5	3,77	1,14	130	1	5	4,02	0,92
Vaiko įtraukimas į sprendimų priėmimo procesą	130	0	5	3,47	1,52	130	0	5	3,85	1,31
Sprendimų priėmimo galios ir atsakomybės suteikimas	130	0	5	3,51	1,55	130	0	5	3,78	1,41

Vaiko dalyvavimo svarba didžiausia yra pirmajame – vaiko išklausymo – lygyje ($M = 3,93$) (4 lentelė). Vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo lygiams pereinant į aukštesnį, šios teisės svarba paaugliams nuosekliai mažėja. Mažiausiai svarbus dalyvavimas priimant sprendimus – vaiko įtraukimo į sprendimų priėmimo procesą lygyje ($M = 3,47$). Šios teisės įgyvendinimas paskutiniame – stipriausiame – sprendimų priėmimo galios ir atsakomybės suteikimo lygmenyje tik nežymiai svarbesnis ($M = 3,51$). Įvertinus vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo patyrimą vaikų dienos centre, teigtina, kad patyrimo vertinimas taip pat nuosekliai mažėja įgyvendinimo lygiams pereinant į aukštesnį. Nustatyta, kad geriausiai dalyvavimo teisė įgyvendinama vaiko išklausymo lygyje ($M = 4,30$), o prasčiausiai – sprendimų priėmimo galios ir atsakomybės suteikimo lygyje ($M = 3,78$). Palyginus paauglių dalyvavimo teisės įgyvendinimo vaikų dienos centre svarbos ir patyrimo vertinimus, matyti, kad šiuo aspektu spragos nėra: vaikų dienos centruose paauglių dalyvavimo teisė visuose lygiuose viršija paauglių lūkesčius, keliamus šios teisės įgyvendinimui.

Išanalizavus paauglių dalyvavimo priimant sprendimus lygių svarbą ir patirtį, nustatyta, kad vaikų dienos centre dalyvavimo teisės įgyvendinimas paauglių subjektyviu vertinimu svarbiausias ir geriausiai vertinamas yra vaiko išklauso lygyje. Nustatyta, kad visuose lygiuose faktinis dalyvavimas priimant sprendimus viršija paauglių lūkesčius. Nepaisant tokių tyrimo rezultatų, egzistuoja didesnis paauglių dalyvavimo teisės įgyvendinimo vaikų dienos centruose potencialas. Norint jį išnaudoti, tikslinga imtis kryptingų ir laiku suveikiančių priemonių.

Išvados

Vaikų dalyvavimo teisė – tai konstruktas, apimantis keturis pagrindinius elementus: tikslą, kontekstą, būdus ir suinteresuotas šalis. Vaikų dalyvavimo teisės kontekstas atsiskleidžia per socialinio dalyvavimo lygmenį ir dalyvavimo temą. Socialinio lygmens kontekste vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimas gali vykti mikro, mezo ar makrolygyje funkcionuojančiose institucijose: šeimoje, ugdymo, sveikatos priežiūros, socialinių paslaugų teikimo ir bendruomeninio lygmens institucijose, viešojoje politikoje, visuomenėje. Dalyvavimo temas detalizuoja sritys, problemos, kylančios dėl kasdienių pasirinkimų ar vaikui žymiai reikšmingesnių sprendimų. Empirinio tyrimo rezultatai parodė, kad dalyvavimo priimant sprendimus teisė, subjektyviu paauglių, lankančių vaikų dienos centrus vertinimu, silpniausiai įgyvendinama šeimoje – aplinkoje, kurioje dalyvavimo teisės įgyvendinimas jiems yra pats svarbiausias. Subjektyviu paauglių vertinimu, dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimo situacija yra atitolusi nuo lūkesčių, kuribus atskleidė subjektyvus svarbos vertinimas. Vaikų dienos centrus lankančių paauglių dalyvavimo priimant sprendimus teisės realizavimo skirtingoje aplinkoje svarba stiprėja paaugliams pereinant iš ankstyvosios į vėlyvosios paauglystės etapą.

Dalyvavimas gali prasidėti net ir minimaliomis teisę įgyvendinančių subjektų pastangomis – išklausimu, informavimu, konsultavimu, nors labiausiai teisė realizuojama tada, kai vaikas pats priima sprendimą ir prisiima už jį atsakomybę. Empirinio tyrimo rezultatai parodė, kad paaugliai vaikų dienos centruose ir turi galimybių dalyvauti priimant sprendimus, ir dalyvauja. Nustatyta, kad visuose lygiuose faktinis dalyvavimas priimant sprendimus viršija paauglių lūkesčius; dalyvavimo teisės įgyvendinimas svarbiausias ir geriausiai faktiškai užtikrinamas, subjektyviu paauglių požiūriu, išklauso lygyje. Kaip mažiausiai svarbų ir silpniausiai patiriamą dalyvavimo teisės įgyvendinimo lygį paaugliai įvardijo sprendimų priėmimo galios ir atsakomybės suteikimo lygį.

Nustačius, kad vaikų dalyvavimo priimant sprendimus teisė prasčiausiai įgyvendinama artimiausioje vaiko aplinkoje – šeimoje, išvelgtinas aiškus koregavimo poreikis. Siūloma šviečiamoji veikla, skirta išimtinai dienos centrus lankančių paauglių tėvams, vaikams ir kitoms suinteresuotoms šalims. Siekiant šio tikslo LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai rekomenduojama visoje šalyje įgyvendinti projektinę veiklą, kuri padėtų spręsti būtent šią sistemine problemą. Projektinei veiklai galėtų būti keliamas tėvų informavimo dėl vaikų dalyvavimo teisės tikslas ir šios teisės įgyvendinimo stiprinimas artimiausioje vaiko aplinkoje.

Literatūra

- Barry, J. (2014). *An investigation of youth participation in an Irish youth mental health service: Staff and young people's perspectives*. Dublin: Technological University of Dublin.
- Bessell, S. (2011). Participation in decision-making in out-of-home care in Australia: What do young people say? *Children and Youth Services Review*, 33(4), 496–501. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2010.05.006>
- Bilevičienė, T., & Jonušauskas, S. (2011). *Statistinių metodų taikymas rinkos tyrimuose*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Brummelaar, M. D. C., Harder, A. T., Kalverboer, M. E., Post, W. J., & Knorth, E. J. (2018). Participation of youth in decision-making procedures during residential care: A narrative review. *Child & Family Social Work*, 23(1), 33–44. <https://doi.org/10.1111/cfs.12381>
- Cashmore, J., & Parkinson, P. (2008). Children's and parents' perceptions children's participation in decision making after parental separation and divorce. *Family Court Review*, 46(1), 91–104. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1744-1617.2007.00185.x>
- Coyne, I. (2008). Children's participation in consultations and decision-making at health service level: A review of the literature. *International Journal of Nursing Studies*, 45(11), 1682–1689. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2008.05.002>
- Coyne, I., Amory, A., Kiernan, G., & Gibson, F. (2014). Children's participation in shared decision-making: Children, adolescents, parents and healthcare professionals' perspectives and experiences. *European Journal of Oncology Nursing*, 18(3), 273–280. <https://doi.org/10.1016/j.ejon.2014.01.006>
- Eskytė, I. (2008). Socialinio dalyvavimo plėtotė vaikų dienos centruose. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 2(2), 143–165.
- Franklin, A., & Sloper, P. (2009). Supporting the participation of disabled children and young people in decision-making. *Children & Society*, 23(1), 3–15. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2007.00131.x>
- Gaižauskaitė, I., & Mikėnė, S. (2014). *Socialinių tyrimų metodai: apklausa*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Glebuviienė, V., & Tarasonienė, A. (2003). Darželio auklėtojų požiūris į vaiko teises. *Pedagogika*, 65, 63–68.
- Grootens-Wiegers, P., Hein, I. M., van den Broek, J. M., & de Vries, M. C. (2017). Medical decision-making in children and adolescents: Developmental and neuroscientific aspects. *BMC Pediatrics*, 17(1), 120. <https://doi.org/10.1186/s12887-017-0869-x>
- Grootens-Wiegers, P., Hein, I., & Staphorst, M. (2018). Using children's voice to optimize pediatric participation in medical decision making. *American Journal of Bioethics*, 18(3), 14–16. <https://doi.org/10.1080/15265161.2017.1418928>
- Gudžinskienė, V., Burvytė, S., & Barkauskaitė, M. (2017). Vaikų dienos centrų specialistų patirtys ugdati vaikų socialinius įgūdžius. *Pedagogika*, 128(4), 128–146. <https://doi.org/10.15823/P.2016.15>
- Gudžinskienė, V., Raudeliūnaitė, R., & Uscila, R. (2016). Vaiko teisių įgyvendinimo galimybės vaikų dienos centruose. *Pedagogika*, 121(1), 209–224. <https://doi.org/10.15823/p.2016.15>
- Heimer, M., Nasma, E., & Palme, J. (2018). Vulnerable children's rights to participation, protection, and provision: the process of defining the problem in Swedish child and family welfare. *Child & Family Social Work*, 23(2), 316–323. <https://doi.org/10.1111/cfs.12424>
- Herbots, K., & Put, J. (2015). The participation disc. A concept analysis of (a) child('s right to) participation. *International Journal of Children's Rights*, 23(1), 154–188. <https://doi.org/10.1163/15718182-02301007>
- Hultman, L., Forinder, U., Ohrvall, A. M., Pergert, P., & Fugl-Meyer, K. (2019). Elusive participation – social workers' experience of the participation of children with disabilities in LSS assessments. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 21(1), 38–48. <http://doi.org/10.16993/sjdr.558>

- Hurd, A. J. (2011). *Children and young people's participation*. Birmingham: University of Birmingham.
- Yamaji, N., Suto, M., Takemoto, Y., Suzuki, D., Lopes, K. da S., & Ota, E. (2020). Supporting the decision making of children with cancer: A meta-synthesis. *Journal of Pediatric Oncology Nursing*, 37(6), 431–443. <https://doi.org/10.1177/1043454220919711>
- Indrašienė, V., & Šlapelienė, E. (2007). Vaikų požiūris į jų lankomus vaikų dienos centrus. *Socialinis ugdymas*, 14(3), 19–28.
- Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1995). *Valstybės žinios*, 60-1501.
- Kairienė, B. (2012). Vaiko teisinis statusas: įgyvendinimo problemos. *Socialinių mokslų studijos*, 4(4), 1443–1455.
- Kairienė, B. (2013). *Agresyvaus tėvų elgesio su savo vaikais prevencijos prielaidos*. Vilnius: MRU leidykla.
- Kairienė, B., & Žiemienė, R. (2007). Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje. *Socialinis darbas*, 6(2), 43–50.
- Laevers, F., & Declercq, B. (2018). How well-being and involvement fit into the commitment to children's rights. *European Journal of Education*, 53(3), 325–335. <https://doi.org/10.1111/ejed.12286>
- Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita (2020). Prieiga per internetą: <http://www.vtaki.lt/lt/administracine-informacija/veiklos-atas-kaitos>
- Lundy, L. (2018). In defence of tokenism? Implementing children's right to participate in collective decision-making. *Childhood*, 25(3), 340–354. <https://doi.org/10.1177%2F0907568218777292>
- Manouchehri, B., & Burns, E. A. (2021). Participation as a right to the city: Iranian children's perspectives about their inclusion in urban decision-making. *Children and Society*, 35(3), 363–379. <https://doi.org/10.1111/chso.12446>
- McPherson, L., Vosz, M., Gatwiri, K., Parmenter, N., Macnamara, N., Mitchell, J., & Tucci, J. (2021). What does research tell us about young people's participation in decision making in residential care? A systematic scoping review. *Children and Youth Services Review*, 122, 105899. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105899>
- Odinokova, V., & Rusakova, M. (2019). Participation of children in decision-making and their psychosocial wellbeing within the child protection system in St. Petersburg, Russia. *The Journal of Social Policy Studies*, 17(4), 643–656. <https://doi.org/10.17323/727-0634-2019-17-4-643-656>
- Olaszewski, A. E., & Goldkind, S. F. (2018). The default position: Optimizing pediatric participation in medical decision making. *American Journal of Bioethics*, 18(3), 4–9.
- Runeson, I., Enskar, K., Elander, G., & Hermeren, G. (2001). Professionals' perceptions of children's participation in decision making in healthcare. *Journal of Clinical Nursing*, 10(1), 70–78. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2702.2001.00433.x>
- Sanders, R., & Mace, S. (2006). Agency policy and the participation of children and young people in the child protection process. *Child Abuse Review*, 15(2), 89–109. <https://doi.org/10.1002/car.927>
- Shier, H. (2001). Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. A new model for enhancing children's participation in decision-making, in line with Article 12.1 of the United Nations Convention on the Rights of the child. *Children & Society*, 15(2), 107–117. <http://dx.doi.org/10.1002/chi.617>
- Venninen, T., Leinonen, J., Lipponen, L., & Ojala, M. (2014). Supporting children's participation in Finnish child care centers. *Early Childhood Education Journal*, 42(3), 211–218. <http://dx.doi.org/10.1007/s10643-013-0590-9>
- Vosz, M., McPherson, L., Parmenter, N., & Gatwiri, K. (2020). *Enabling young people's participation in residential care decision-making*. Australian Childhood Foundation, Southern Cross University.
- Žiobienė, E. (2017). Vaiko teisės ginančių ombudsmenų institucijų reikalingumas ir tinkamiausias modelis. *Jurisprudencija*, 24(2), 271–292. <https://doi.org/10.13165/JUR-17-24-2-04>

THE ASSESSMENT OF THE CONTEXT AND LEVELS OF THE RIGHT OF TEENAGERS ATTENDING CHILDREN'S DAY CARE CENTERS TO PARTICIPATE IN DECISION-MAKING

Prof. dr. Vida Gudžinskienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Gitana Gužienė

Public organization "Gelbėkit vaikus", Lithuania

Summary

This study was aimed at the evaluation of the practical implementation of the context and levels of the right of teenagers visiting children's day care centers to participate in decision-making. For the theoretical analysis, the methods of analysis and generalization of scientific literature were applied. The data of the empirical research were collected by means of a questionnaire survey. The methods of descriptive statistics and statistical analysis were applied for the analysis of the research data.

The theoretical analysis of the context of children's right to participate has shown that children's right to participate is a construct that encompasses four main elements: aim, context, ways, and parties involved. This context is examined in terms of the social level and the topic of participation. The social level contains the levels of systems and environments. In the context of the social level, the implementation of children's right to participate can take place in institutions operating at the micro, meso, or macro levels: in the family, in educational institutions, in health care institutions, in social service institutions, in community-level institutions, in public policy, and in society. Depending on the environment of the child's right to participate, different topics of participation are possible, which are detailed in areas, problems that occur due to everyday choices, or solutions that are significantly more important for the child.

Participation may start even with the minimal efforts of the subjects implementing this right – hearing, informing, and consulting – while this right is most strongly realized when the child makes a decision and takes responsibility for it by themselves. Intermediate levels of children's participation in decision-making include: expressions of support for children, taking into account children's points of view, and involvement in the decision-making process.

In order to assess the subjective attitude of teenagers towards the implementation of their right to participate in decision-making in the environment of a children's day care center, a questionnaire survey of 130 children aged 12–18 attending the "Gelbėkit vaikus" ("Save the Children") day care center was conducted in January and February 2021. The results of the survey showed that the right to participate in decision-making, according to the subjective assessment of teenagers, is best implemented in educational institutions, health care institutions, and public policy. The least important environments, in the opinion of teenagers, are public policy, society, and health care institutions. The research results show that children's participation in decision-making that affects them is

least implemented in the family – the environment where the implementation of the right to participate for teenagers is the most important of all environments. The biggest gap between the importance of the right to participate and its implementation was recorded in the family.

The assessments of the importance of environments for participation in decision-making were highly biased by stages of adolescence. Participants of the research belonging to the early stage of adolescence completely identified all environments as less important compared to teenagers in the middle and late stages of adolescence. Research participants belonging to the stage of late adolescence assessed the importance of all environments with the highest scores. The assessments of the experience of implementing teenagers' right to participate in decision-making that affects them were not as equal as they were regarding importance. The teenagers' right to participate in decision-making that affects them is best realized: in the family, educational institutions, public policy, and society at the early stage of adolescence; in social service institutions and community-level institutions at the middle stage of adolescence; and in health care institutions at the late stage of adolescence.

The research revealed that according to the subjective assessment of more than half of all research participants, the implementation of the right to participate in the children's day care center is very important. The implementation of the right to participate in decision-making in social service institutions was assessed rather poorly, but when research participants were asked about the implementation of the right in one of the social service institutions – children's day care centers – almost half of the research participants believed that their right as teenagers to participate in decision-making was realized very well.

The results of the empirical research showed that teenagers in children's day care centers have opportunities to participate and do participate in decision-making. Compared to girls, boys tend to attach slightly more importance to the implementation of the right to participate in decision-making in children's day care centers. The importance was emphasized by teenagers aged 17–18. Special importance was also attached by those who had attended day care centers for 4–5 years, 4 times per week, and who spent 4 hours per day in day care centers.

The assessment of the experience of the implementation of the right to participate in decision-making in groups of research participants with different demographic characteristics shows that significant differences are seen in terms of gender. It was established that, compared to girls, boys tend to assess their experience in terms of the implementation of the right to participate in children's day care centers better. Fifteen-year-olds who had attended the day care center for more than 5 years, once per week, and who spent 2 hours per day there tended to best assess the implementation of the right in children's day care centers.

The importance and experience of children's participation in decision-making that affects them were assessed at the following five levels: hearing the child, supporting the child when one expresses one's point of view, taking the child's point of view into account, involving the child in the process of decision-making, and providing power and responsibility for decisions. The importance of the child's participation is greatest at the first level – hearing the child. As the levels of implementation of the child's right to participate increase, the importance of this right for teenagers steadily decreases. Participation in decision-making

is least important at the level of involving the child in the process of decision-making. The implementation of participation in decision-making at the last, strongest level of providing power and responsibility for decision-making is only slightly more important. The assessment of the experience of the implementation of the child's right to participation in the children's day care center shows that the assessment of the experience also gradually decreases as the levels of implementation increase. It was found that the right to participate is best implemented at the level of hearing the child, and worst implemented at the level of providing power and responsibility for decision-making. The comparison of the assessments of the importance and experience of the implementation of teenagers' right to participation in the children's day care center reveals that there is no gap in this aspect – teenagers' right to participation in children's day care centers exceeds their expectations for the implementation of this right at all levels.

Ultimately, it can be stated that children's right to participate is least implemented in the family – in the environment where the implementation of the participation right for teenagers is the most important. According to the subjective assessments of teenagers, the situation related to the implementation of the right to participate in decision-making is far from their expectations, as revealed by the subjective assessments of importance. The importance of the realization of the right to participate in decision-making for teenagers attending children's day care centers in different environments grows as teenagers move from the early to the late stage of adolescence.

Participation may start with even the most minimal of efforts of those implementing this right by hearing, informing, and consulting; while the right is most strongly realized when the child makes a decision and takes responsibility for it by themselves. The results of the empirical research showed that teenagers in children's day care centers have opportunities to participate and do participate in decision-making. It was established that actual participation in decision-making at all levels exceeds teenagers' expectations; the implementation of the right to participate is most important and is actually best ensured, according to the teenagers' subjective point of view, at the level of hearing. The level of providing power and responsibility for decision-making was identified by teenagers as the least important and least-experienced level of implementation of the right to participate.

Keywords: child, decision-making, levels of the right, teenagers, participation.

Vida Gudžinskienė, socialinių mokslų (edukologija) daktarė, Mykolo Romerio universiteto Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto Edukologijos ir socialinio darbo instituto profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: gyvenimo įgūdžių ugdymas(is), ugdymo proceso modeliavimas, sveikatos saugojimas, stiprinimas ir ugdymas, įvairių asmenų, kurie mokosi, kompetencijų raiška, socialinių kompetencijų ugdymas, socialinių darbuotojų ir pedagogų rengimas.

Vida Gudžinskienė, Doctor of Social Sciences (Education), professor at the Institute of Educational Sciences and Social Work at the Faculty of Human and Social Studies at Mykolas Romeris University. Research areas: modelling of educational process, (self-)development of life skills, health protection, promotion and (self-)education, expression of different student competences, development of social competences, social worker and teacher training.

Gitana Gužienė, socialinių mokslų magistrė, visuomeninės organizacijos „Gelbėkit vaikus“ vaikų dienos centro „Duok ranką“ socialinė darbuotoja. Mokslinių tyrimų kryptis: vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus.

Gitana Gužienė, Master of Social Sciences, member of the “Save the Children” Public Organization, social worker at the “Give a Hand” day care center. Research areas: the right of teenagers visiting day care centers to participate in decision-making.